

Голові разової спеціалізованої
вченої ради PhD 12598
Хмельницького національного
університету,
д.е.н., професору Павлу ГРИГОРУКУ
вул. Інститутська 11,
м. Хмельницький, 29016

В І Д Г У К

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора
Тулчинської Світлани Олександрівни
на дисертаційну роботу Міракіна Василя Васильовича
«Соціально-економічний механізм розвитку
підприємницької діяльності кооперативних об'єднань»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку економіки України характеризується глибокими структурними трансформаціями, спричиненими повномасштабною війною, руйнуванням аграрної інфраструктури, вимушеною міграцією населення та необхідністю повоєнного відновлення господарської активності регіонів. У цих умовах особливого значення набуває кооперативний сектор як форма колективної господарської діяльності, що поєднує підприємницьку ініціативу з принципами солідарності, взаємодопомоги та демократичного управління. Світовий досвід підтверджує, що кооперативні об'єднання здатні забезпечувати сталий розвиток сільських територій, зростання доходів дрібних виробників та зміцнення соціальної згуртованості громад.

Водночас в Україні кооперативний рух залишається у стані неповного відновлення: чисельність аграрних кооперативів суттєво нижча, ніж у країнах з розвинутою кооперативною традицією, а їх частка у доданій вартості агропродовольчого ланцюга є мінімальною. Це зумовлено комплексом чинників – недосконалістю інституційного середовища, обмеженою доступністю фінансування, слабкістю інфраструктури підтримки, низьким рівнем довіри в суспільстві та негативною історичною спадщиною радянських колгоспів. Подолання цих структурних бар'єрів потребує цілеспрямованих, теоретично обґрунтованих рішень на рівні господарських механізмів.

За таких обставин формування дієвого соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань, здатного забезпечити узгодження економічних та соціальних цілей кооперативів, оптимізацію управлінських процесів та використання інструментів цифровізації, є вкрай важливим науково-практичним завданням. Дослідження В.В. Міракіна спрямоване саме на вирішення цього завдання, що визначає його високу актуальність та своєчасність як для розвитку економічної науки, так і для практики державного регулювання кооперативного сектору в умовах повоєнного відновлення України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Хмельницького національного університету в межах двох науково-дослідних тем. Перша тема – «Цифрова трансформація торгівлі та діджиталізація митно-логістичного забезпечення бізнес-структур за умов диверсифікації міжнародних відносин у післявоєнній відбудові економіки України» (номер державної реєстрації: 0122U200189), у межах якої здобувач дослідив можливості впровадження кооперативних механізмів взаємодії виробників у

контексті цифрових трансформацій аграрного ринку. Друга тема – «Соціально-економічні механізми розвитку людського капіталу в системі міжнародного маркетингового та логістичного забезпечення підприємницької діяльності в умовах трансформаційних змін» (номер державної реєстрації: 0122U002372), в межах якої автором проаналізовано соціально-економічні умови функціонування кооперативних підприємницьких структур та обґрунтовано методичні підходи до формування механізмів їхнього розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у теоретико-методичному обґрунтуванні та розробці науково-практичних рекомендацій щодо формування соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань в умовах сучасних трансформаційних змін. Найбільш значущими науковими результатами, що виносяться на захист, є такі:

вперше:

– запропоновано методичний підхід до оцінювання інституційного середовища кооперативного підприємництва, основу якого становить композитний Індекс інституційної зрілості кооперації (ІЗК), що інтегрує формальні (законодавча підтримка, доступність фінансування, координація, інфраструктурне забезпечення) та неформальні (рівень довіри) компоненти у єдиному кількісному показнику, який, на відміну від існуючих, забезпечує перехід від фрагментарної якісної діагностики до інтегрованої кількісної оцінки та створює підґрунтя для обґрунтування диференційованих стратегій підтримки кооперативного руху;

удосконалено:

– визначення поняття «підприємницька діяльність» шляхом доповнення його ознаками поєднання індивідуальних та колективних інтересів,

солідарності та спільного розподілу відповідальності, що робить дане трактування релевантним для аналізу господарської діяльності кооперативних об'єднань;

– системну модель факторів розвитку кооперативних об'єднань, яка інтегрує три групи детермінант (інституціональні, економічні та соціальні) з результатами діяльності через систему прямих і зворотних зв'язків та, на відміну від існуючих фрагментарних підходів, забезпечує комплексну оцінку впливу зовнішнього середовища на ефективність кооперативного підприємництва;

– концепцію соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань шляхом обґрунтування його тривимірної архітектури (економічний, соціальний, інституційний виміри) та п'ятиблокової структурної організації, що, на відміну від існуючих, ґрунтується на органічному поєднанні системного, інституціонального та кооперативного підходів;

– кластерно-кооперативну модель агропідприємництва як організаційну форму інтеграції аграрних виробників, яка синтезує переваги територіальної концентрації з демократичними принципами кооперативного управління та забезпечує повну вертикальну інтеграцію ланцюга вартості «село – місто» з перерозподілом доданої вартості на користь дрібних товаровиробників;

дістали подальшого розвитку:

– трактування поняття «підприємство» як динамічної соціально-економічної системи інтеграції ресурсів, що функціонує на засадах поєднання економічної ефективності, колективних інтересів та соціальної відповідальності, що враховує специфіку колективних об'єднань;

– концептуальне обґрунтування Інтегрованої моделі цифрової кооперативної екосистеми (ІМЦКЕ) як інституційно-технологічної надбудови

з трирівневою архітектурою (інфраструктурно-технологічний, інституційно-правовий, координаційно-сервісний рівні), що забезпечує синергетичну інтеграцію цифровізації та інституційного реформування кооперативного сектору;

– структурно-функціональна модель соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності аграрних кооперативних об'єднань, яка реалізується у триєдиному вимірі через п'ять функцій управління та інтегрована з ІМЦКЕ й ПЗК як цільовим індикатором, що забезпечує циклічне управління розвитком кооперативного підприємництва на макро-, мезо- та мікрорівнях.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Отримані в дисертаційній роботі результати мають вагомим теоретичне і прикладне значення. Теоретична цінність підтверджується новими науковими положеннями автора, зокрема обґрунтуванням Індексу інституційної зрілості кооперації, концепції соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань, Інтегрованої моделі цифрової кооперативної екосистеми та кластерно-кооперативної моделі агропідприємництва. Теоретичні узагальнення та методичні рекомендації автора використовуються в освітньому процесі Хмельницького національного університету під час викладання таких дисциплін, як «Соціальна економіка», «Організація діяльності підприємства», «Економіка суб'єктів підприємницької діяльності», «Основи підприємництва».

Практичне значення одержаних у дисертації результатів підтверджується можливістю їх широкого застосування у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань і бізнес-структур при розробці програм підтримки кооперативного сектору, а

також самими кооперативними об'єднаннями для вдосконалення системи управління. Запропонований соціально-економічний механізм та розроблений ПЗК становлять практичний інструментарій для діагностики стану кооперативного середовища, обґрунтування управлінських рішень та моніторингу динаміки інституційних змін. Результати дисертації впроваджено на практиці, що підтверджується довідками від низки установ, зокрема: Департаменту освіти та науки Хмельницької обласної військової адміністрації (довідка № 4562-34/2025 від 23.12.2025), Департаменту економічного розвитку Хмельницької обласної військової адміністрації (довідка № 1973-4/2025 від 26.12.2025), Постійної комісії з питань гуманітарної та соціальної політики Хмельницької районної ради (довідка № 09-16/2025 від 22.12.2025), ГО «Вінницький Бізнес Клуб» (довідка про впровадження № 4/19 від 15.12.2025), ТОВ «ДІАЛОГ-ЦЕНТР» (довідка про впровадження № В-18-4 від 19.12.2025), ТОВ «Велесове Поле» (довідка про впровадження № 15/6 від 27.12.2025) та ТОВ «Дубово-Агро» (довідка про впровадження № 234 від 24.12.2025).

Повнота викладення у відкритому друку та апробація наукових положень дисертації. Основні наукові положення і результати дисертації повністю відображені у публікаціях здобувача, що відповідає встановленим вимогам. За темою дисертації опубліковано 13 одноосібних наукових праць загальним обсягом 3,27 друк. арк., з яких 4 статті надруковано у наукових фахових виданнях загальним обсягом 1,49 друк. арк. Решта публікацій представлені у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, що додатково підтверджує широку апробацію результатів. Тематика публікацій здобувача повністю відповідає змісту дисертації, а їх кількість і рівень відповідають вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Результати дослідження

пройшли апробацію на низці науково-практичних конференцій, серед яких: «Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації» (2022 р.), «Економіка сьогодення: планування, управління та аналіз» (м. Львів, 2022 р.), «Сучасні наукові погляди на економічні механізми стимулювання соціально-економічного розвитку» (м. Ужгород, 2023 р.), «Домінанти розвитку HR-інжинірингу, економіки і бізнесу у XXI столітті в умовах перманентної трансформації національної і світової економік» (м. Хмельницький, 2023 р.), «Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки» (м. Київ, 2024 р.), «Міжнародні економічні відносини: сталий розвиток та діджиталізація» (м. Хмельницький, 2025 р.), «Актуальні проблеми бухгалтерського обліку, аналізу, контролю й оподаткування в Україні в контексті сучасних викликів глобалізації» (м. Кам'янець-Подільський, 2025 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі В.В. Міракіна на тему «Соціально-економічний механізм розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань», є послідовними, внутрішньо узгодженими, ґрунтовними та достовірними.

Обґрунтованість наукових результатів забезпечується використанням комплексної та взаємодоповнюючої сукупності загальнонаукових і спеціальних методів дослідження – системного, інституціонального та структурно-функціонального аналізу, методу аналізу ієрархій (АНР), SWOT-аналізу, логіко-причинного та компаративного аналізу, статистично-аналітичних методів, що дозволило здійснити багатоаспектний аналіз предмета роботи. Теоретико-методологічний інструментарій дисертації

свідчить про стратегічний підхід до дослідження, де кожен метод виконує чітко визначену функцію в загальній логіці доказовості.

Достовірність отриманих результатів підтверджується: репрезентативною інформаційною базою дослідження, яка включає правові та нормативні документи Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України за період 2010–2024 рр., вітчизняну та зарубіжну наукову літературу, матеріали Міжнародного кооперативного альянсу, результати експертного опитування панелі з 16 фахівців, проведеного за методом аналізу ієрархій; практичним впровадженням результатів дослідження в роботу органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань і бізнес-структур, що підтверджено відповідними довідками.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел посилання та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 292 сторінки, з них основний текст – 243 сторінки, анотація – 10 сторінок, перелік джерел посилання – 17 сторінок, додатки – 22 сторінки. Робота містить 43 таблиці та 38 рисунків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано застосовані методи, наукову новизну, практичне значення, апробацію результатів та особистий внесок здобувача.

Перший розділ «Теоретичні засади та еволюція підприємницької діяльності кооперативних об'єднань» містить дослідження еволюції наукових підходів до трактування підприємництва від класичних теорій (Р. Кантільйон,

А. Сміт, Ж.-Б. Сей) до сучасних концепцій (Й. Шумпетер, Ф. Найт, П. Друкер, І. Кірцнер), аналіз сутності, принципів та організаційних моделей кооперативних об'єднань, а також обґрунтування теоретико-методичних підходів до формування соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативів.

Другий розділ «Аналіз стану та тенденцій розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань в Україні» присвячено аналізу інституційного середовища кооперативного підприємництва, статистично-аналітичній оцінці розвитку кооперативних об'єднань (динаміка, структура, регіональні особливості) та оцінюванню економічної і соціальної ефективності підприємницької діяльності сільськогосподарських та аграрних кооперативів. Особливої уваги заслуговує розрахунок інтегрального ІЗК для аграрних кооперативів України, який становить 0,321.

Третій розділ «Формування соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності аграрних кооперативних об'єднань» містить обґрунтування структурно-функціональної моделі соціально-економічного механізму, кластерно-кооперативну модель агропідприємництва та апробацію механізму через пілотний проєкт «Продукція з сільського двору до міської оселі» в Хмельницькому регіоні із загальним бюджетом 12,818 млн грн.

Висновки відображають досягнення поставлених у роботі цілей і завдань, формулюють узагальнення одержаних наукових результатів, підтверджують їх новизну та практичну значущість.

Дисертація відповідає вимогам до оформлення наукових кваліфікаційних робіт, є завершеним самостійним науковим дослідженням, має логічну структуру, системний виклад матеріалу та наукову цінність. Поставлені у дисертаційній роботі задачі вирішені, а висновки відображають

основні наукові результати, які одержані здобувачем, а також рекомендації з їх практичного використання.

Відсутність порушення академічної доброчесності. У результаті всебічного аналізу дисертації, опублікованих наукових праць здобувача та звіту про перевірку тексту за допомогою електронного сервісу не виявлено фактів порушення академічної доброчесності. Оригінальність викладеного матеріалу, наукова новизна дослідження, а також апробація основних положень через публікації й наукові виступи підтверджують самостійний характер виконаної роботи. Міракін Василь Васильович дотримався усіх норм академічної доброчесності та вимог законодавства у сфері авторського права. Порушень, зокрема академічного плагіату, не зафіксовано. У тексті дисертації наявні коректні посилання на використані джерела.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. Дисертаційна робота В.В. Міракіна є ґрунтовним та комплексним дослідженням, однак деякі її аспекти видаються дискусійними та потребують додаткового обговорення, що в жодному разі не применшує загальної високої оцінки роботи.

1. Запропонований у дисертації Індекс інституційної зрілості кооперації (с. 105–120) є важливим методичним досягненням автора, проте дискусійним залишається питання обґрунтованості вагових коефіцієнтів п'яти компонентів індексу, отриманих за методом аналізу ієрархій на основі експертного опитування панелі з 16 фахівців. Вибірка експертів є відносно невеликою, у зв'язку з чим доцільно було б навести аналіз узгодженості експертних суджень

(індекс CR) та провести тест чутливості ПЗК до зміни вагових коефіцієнтів, що підвищило б рівень довіри до отриманого інтегрального значення 0,321.

2. У межах кластерно-кооперативної моделі агропідприємництва (с. 205–220) автор обґрунтовано поєднує переваги територіальної концентрації з кооперативними цінностями. Разом з тим, дискусійним залишається питання чіткого розмежування запропонованої моделі від класичних агрокластерів та існуючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів другого рівня. Доцільним було б детальніше окреслити інституційні відмінності та критерії, за якими нова модель функціонально перевершує вже наявні в Україні організаційні форми кооперативної інтеграції.

3. Інтегрована модель цифрової кооперативної екосистеми (с. 142–148) передбачає запровадження організаційно-правової форми «Цифрове Кооперативне Товариство» з механізмами токенизації паїв та залучення інвестиційного капіталу. Дискусійним залишається питання економічної доцільності та фінансової моделі функціонування такої екосистеми, зокрема обґрунтування орієнтовної вартості розгортання трирівневої архітектури (інфраструктурно-технологічного, інституційно-правового та координаційно-сервісного рівнів), джерел покриття операційних витрат на підтримку платформи «e-Соор» та Національного сервісного хабу спільних послуг, а також прогнозного періоду окупності інвестицій. Доцільним було б також деталізувати механізм формування ринкової вартості токенизованих паїв, оцінити ризики їх волатильності для дрібних членів кооперативу та обґрунтувати очікуваний економічний ефект від зниження трансакційних витрат у кількісному вираженні.

4. Емпіричне дослідження ефективності сільськогосподарських кооперативів Хмельницької області (с. 148–163) переконливо демонструє

позитивні результати діяльності досліджуваних кооперативів – зростання доходів на 14,9% та збільшення економії витрат для членів на 28%. Водночас аналіз зосереджений переважно на короткостроковому горизонті та поточних показниках, тоді як для повноцінної оцінки ефективності кооперативної форми господарювання доцільно було б дослідити динаміку виживання кооперативів у довгостроковій перспективі (5–10 років), проаналізувати причини припинення діяльності тих об'єднань, що не змогли утриматися на ринку, а також виявити критичні фактори успіху, які забезпечують сталість функціонування кооперативів на різних стадіях їх життєвого циклу.

5. Пілотний проєкт «Продукція з сільського двору до міської оселі» (с. 223–234), орієнтований на створення кластерно-кооперативної системи «село – місто» в радіусі 50 км від обласного центру є важливим прикладом практичної апробації запропонованого механізму. Разом з тим, дискусійним залишається питання організаційно-управлінського забезпечення реалізації проєкту, зокрема розподілу функцій та відповідальності між учасниками кластера, механізмів ухвалення колективних рішень в умовах значної кількості членів, а також забезпечення стандартів якості та логістичної координації між дрібними виробниками. Доцільним було б детальніше окреслити модель корпоративного управління кластерно-кооперативного об'єднання та інструменти запобігання конфліктам інтересів між його учасниками, що є типовою проблемою великих кооперативних структур.

Разом з тим, наведені зауваження мають дискусійний характер, не знижують наукової і практичної цінності проведеного дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Міракіна Василя Васильовича на тему «Соціально-економічний механізм розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково

обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання – формування теоретичних положень та методичного інструментарію соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань в умовах сучасних трансформаційних змін. Робота за актуальністю, рівнем наукової новизни, теоретичним і практичним значенням, обґрунтованістю та достовірністю отриманих результатів відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор Міракін Василь Васильович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка.

Офіційний опонент,

завідувач кафедри економіки і підприємництва

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,

Міністерства освіти і науки України

доктор економічних наук, професор

Світлана ТУЛЬЧИНСЬКА

Підпис доктора економічних наук,

професора Світлани ТУЛЬЧИНСЬКОЇ

затверджую

